

مركز جهانی علوم اسلامی
جمهوری اسلامی ایران - قم - ۱۳۵۸

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی

اقامه حدود در عصر غیبت (ادله مشروعیت و حرمت و مجری آن)

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته فقه و معارف اسلامی

نگارش: سید محمد عارف حسینی

نگارش: سید محمد عارف حسینی
استاد راهنما: حجة الاسلام و المسلمین حسن شکوری

استاد مشاور: حجة الاسلام و المسلمین رضا اسلامی (اسفندیاری)

شهریور ۱۳۸۶

کتابخانه جامع مرکز جهانی علوم اسلامی

شماره ثبت: ۵۴۱ -

تاریخ ثبت:

□ مسئولیت مطالب مندرج در این پایان نامه ، به عهده نویسنده می باشد.

□ هرگونه استفاده از این پایان نامه با ذکر منبع ، بلاشکال است و نشر آن

در داخل کشور منوط به اخذ مجوز از مرکز جهانی علوم اسلامی است.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم و اهداء

این پژوهش را به روان پاک پدرم، فقید سعید حضرت حجت الاسلام والمسلمین خالقی حسینی رحمته که نه تنها این اثر بلکه دیگر نوشته‌هایم نیز مدیون اندیشه دانش دوستی اوست، هدیه می‌نمایم. لازم به ذکر است که ایشان در واپسین روزهای حیات خویش، اولین راهنمایی‌ها را در مورد موضوع پژوهش برایم عرضه داشت و آن آخرین همیاری علمی وی بامن در حیات پربرکتش بود. روحش قرین اولیای الهی باد.

عارف

تقدیر و تشکر

در تدوین و نگارش این پایان‌نامه، برخی اشخاص و نهادها مرایاری و همراهی نمودند که جا دارد

از ایشان کمال تشکر و قدردانی را به عمل آورم:

حجت الاسلام و المسلمین جناب آقای شکوری که با راهنمایی‌های علمی‌شان مرا در نگارش این پژوهش رهنمون شدند.

حجت الاسلام و المسلمین جناب آقای اسلامی که با مشاوره‌های مفید و ارزنده مرایاری نمودند. کتابخانه ارزشمند آستان قدس رضوی که با غنای منابع علمی، همیشه بستر مناسبی برای پژوهش است.

و بالاخره همسرم، که با وجود مشکلات فراوان، حوصله و بردباری خویش را در مدت انجام پژوهش بر من ارزانی داشت.

چکیده:

مجازات متخلفین از قانون و افراد متعددی به حریم فرد و جامعه، از اصول پذیرفته شده در دین مبین اسلام و همه جوامع بشری است. از میان مجازات‌های پیش‌بینی شده در شرع مقدس، حدود با توجه به ویژگی‌هایی که دارند، جایگاه ویژه‌ای را به خود اختصاص داده‌اند؛ علیرغم این که اجرای حد توسط امام معصوم علیه السلام در زمان حضور از امور اتفاقی بین فقهای عظام است اما اجرای آن در عصر غیبت امام علیه السلام مورد اختلاف فقها بوده، و از مسائل جنجالی در فقه امامیه است.

نوشتار حاضر ضمن ارائه دیدگاه اسلام در رابطه با مجازات‌های حدی و اهمیت اجرای آن، با طرح آراء و ادله ارائه شده، اجرای حدود را در عصر غیبت، مورد بررسی قرار داده، در نهایت، ضرورت اجرای حدود توسط فقیه جامع الشرایط و در حکومت اسلامی، ولی امر، را به اثبات می‌رساند.

با بررسی اقوال موافقان و مخالفان اجرای حدود در عصر غیبت به این نتیجه می‌رسیم که قول موافقان به چند دلیل خالی از قوت نیست:

اول اینکه، اجرای حدود به جهت مصلحت عموم و جلوگیری از فساد و انتشار زشتی‌ها و سرکشی مردم تشریح شده است و این هدف، با اختصاص حد به یک زمان خاص منافات دارد.

دوم اینکه، ادله حد چه در کتاب و چه در سنت، مطلق است و مقید به زمان خاصی نیست.

این امر را عده‌ای از روایات تأیید می‌کند. به عنوان نمونه: روایت اسحاق بن یعقوب «و اما الحوادث الواقعة ...» و روایت حفص بن غیاث «اقامة الحدود الی من الیه الحکم». این دو روایت به انضمام این که حکم نمودن در زمان غیبت به عهده فقهاست، و نیز نصوص مربوط به ولایت فقیه و توجه به این موضوع که اجرای حدود از امور حسبیه است، دلالت خواهد داشت بر اینکه اقامه حدود در عصر غیبت بر عهده فقیهان است.

جواز اقامه حدود در عصر غیبت که در اعصار مختلف مورد بحث قرار گرفته و اختلاف صاحب‌نظران را برانگیخته، امری است که برای فقیهان ثابت می‌باشد و این مسئله از اجماع اصحاب و ادله عقلی و نقلی از آیات و روایات بدست می‌آید. حضرت امام خمینی معتقد است که تمام ولایت‌های معصوم علیه السلام از جمله ولایت در اجرای حدود به فقیه منتقل می‌شود، به جز ولایت‌هایی که بوسیله نص به امام معصوم اختصاص داده شده است. مهمترین یافته پژوهش حاضر این است که، اجرای حدود در زمان غیبت امام معصوم علیه السلام لازم است و هیچکس به جز فقیه جامع الشرایط نمی‌تواند عهده‌دار این وظیفه باشد. ولی فقیه می‌تواند طبق مقتضیات زمان و مکان نسبت به اجرای حدود تصمیم‌گیری نماید.

به نظر می‌رسد شیوه به کار گرفته شده در نگارش این تحقیق، بهترین روش در بیان موضوع مورد بحث باشد. زیرا علاوه بر اینکه مباحث در بخش‌های جداگانه تفکیک شده، موضوعات هر بخش نیز - بر خلاف برخی کتابها که مطالب را به صورت پراکنده و در آمیخته مورد بررسی قرار میدهند - خصوصاً در بخش «مجری حدود»، هر یک از ریز موضوعات به صورت مستقل مورد بررسی قرار گرفته است.

فهرست مطالب

۵	تقدیم و اهداء
۶	تقدیر و تشکر
	طرح تحقیق
۲	۱. تعریف مسأله و بیان سؤال‌های اصلی و فرعی تحقیق
۲	۲. سابقه و ضرورت انجام تحقیق
۴	۳. فرضیه‌های تحقیق
۴	۴. هدف‌های تحقیق
۵	۵. روش تحقیق
۵	۶. منابع تحقیق
۵	۷. قلمرو تحقیق
۵	۸. مراحل تحقیق
۶	۹. نوآوری تحقیق
۷	مقدمه

فصل اول: کلیات

۱۰	۱- تعریف حد
۱۱	۳- جرایم حدی در اسلام
۱۵	۳- ویژگی‌هایی جرایم حدی در اسلام
۱۶	ویژگی‌های مجازات‌های حدی در مقایسه با تعزیرات
۱۷	۴- اقامه حدود در روایات
۱۹	۵- طرح بحث وجوب یا حرمت اقامه حدود در عصر غیبت امام معصوم ۷

فصل دوم: مشروعیت اجرای حدود در عصر غیبت؛ دیدگاه صاحب‌نظران

۲۲	۱- شیخ مفید (۳۳۶-۴۱۳ هـ.ق)
۲۷	۲- شیخ طوسی (۳۵۸-۴۶۰ هـ.ق)
۳۰	۳- ابو‌الصلاح حلبی (۳۴۷-۴۴۷ هـ.ق)
۳۱	۴- سلار دیلمی (.....-۴۴۸ هـ.ق)
۳۴	۵- علامه حلی (۶۴۸-۷۲۶ هـ.ق)

۳۸ ۶- شهید اول (۷۳۴-۷۸۶ هـ.ق)
۴۰ ۷- محقق کرکی (.....-۹۴۰ هـ.ق)
۴۳ ۸- سید محمد باقر شفتی (۱۱۷۵-۱۲۶۰ هـ.ق)
۴۵ ۹- صاحب جواهر (۱۲۰۰-۱۲۶۶ هـ.ق)
۴۹ ۱۰- آیه الله بروجردی (۱۲۹۲-۱۳۸۰ هـ.ق)
۵۲ ۱۱- آیه الله خویی (۱۳۱۷-۱۴۱۳ هـ.ق)
۵۵ ۱۲- امام خمینی؛
۵۷ فقیه کیست؟
۵۷ چرا فقیه مجری احکام و حکومت باشد؟
۵۸ ادله ولایت فقیهان
۶۲ اهداف اجرای حدود در اسلام

فصل سوم: عدم جواز اجرای حدود در عصر غیبت؛ دیدگاه صاحب نظران

۷۵ ۱- ابن ادریس حلی (۵۴۳-۵۹۸ هـ.ق)
۷۸ ۲- محقق حلی (۶۰۲-۶۷۶ هـ.ق)
۸۰ ۳- شیخ انصاری (۱۲۱۴-۱۲۸۱ هـ.ق)
۸۵ ۴- آیت الله خوانساری (۱۳۰۹- هـ.ق)
۸۸ آثار ترک اجرای حدود

فصل چهارم: مجری حدود در عصر غیبت

۹۳ ۱- اجرای حد توسط مولا بر مملوک
۹۴ ادله قول به جواز
۹۷ ۲- اجرای حد توسط مرد بر همسرش
۹۸ ادله قول به جواز
۱۰۰ دیدگاه فقها
۱۰۰ ۳- اجزای حد توسط پدر بر فرزند
۱۰۱ ۴- اجرای حد توسط فقیهان
۱۰۲ فرضیه نیابت عامه فقها
۱۰۶ ادله جواز اجرای حدود توسط فقیهان

فصل پنجم: تأثیر مقتضیات زمان و مکان بر اجرای حدود

۱۱۳ مقتضیات زمان و مکان
۱۱۳ پیدایش نظریه زمان و مکان و دیدگاه امام خمینی؛
۱۱۷ مقتضیات زمان و مکان در حقوق کیفری
۱۱۸ تأثیر مقتضیات زمان و مکان بر احکام
۱۱۹ چگونگی تأثیرگذاری مقتضیات بر احکام منصوصه کیفری

۱۲۳ تأثیر مقتضیات بر احکام اجرای حدود در صدر اسلام
۱۲۶ اختیار ولی فقیه در اجرای حدود طبق مقتضیات زمان و مکان
۱۳۰ نتیجه گیری
۱۳۵ کتاب نامه

طرح تحقيق

۱. تعریف مسأله و بیان سئوال‌های اصلی و فرعی تحقیق

در این پژوهش ادله مشروعیت و حرمت اجرای حدود در عصر غیبت امام معصوم علیه السلام از دید فقهای صاحب نظر شیعه و با رویکرد فقهی مورد توجه قرار گرفته است سپس با اختیار وجه اول؛ یعنی قول به وجوب، در مورد این که مجری حدود چه کسی است، بحث خواهد شد.

برای این پژوهش یک سئوال اصلی مطرح است و آن عبارت است از این که:

- ادله مشروعیت و حرمت اقامه حدود در عصر غیبت امام معصوم علیه السلام چیست و در صورت مشروعیت،

مجری حدود کیست؟

و نیز به سئوال‌های فرعی زیر هم پاسخ داده خواهد شد:

- قائلین به مشروعیت اجرای حدود در عصر غیبت امام معصوم علیه السلام چه کسانی اند و ادله ایشان چیست؟

- قائلین به حرمت اجرای حدود در عصر غیبت امام معصوم علیه السلام چه کسانی اند و ادله ایشان چیست؟

- در صورت مشروعیت اجرای حدود در عصر غیبت، مجری آن کیست؟

۲. سابقه و ضرورت انجام تحقیق

ضرورت تحقیق پیرامون این موضوع از آن جاست که، مسئله حدود، یکی از قوانین جزایی دین اسلام در

برخورد با متخلفان است و در صورت تعطیل شدن حدود، اول این که یکی از قوانین و احکام الهی که در بسیاری

از روایات اجرای آن مورد تأکید قرار گرفته، تعطیل شده است و صریح روایت این است که تعطیل کردن یک حد، مساوی دشمنی با خداوند است. دوم این که، با عدم اجرای حدود، عرصه برای ارتکاب جرم در جامعه اسلامی فراهم آمده، مجرمان با جرأت و جسارت بیشتر به ارتکاب مفسد و محرمات می پردازند و هرج و مرج و ناامنی گسترش می یابد. متأسفانه برخی از مغرضان و دشمنان امنیت داخلی با تمسک به فتاوی فقهای بزرگواری که قائل به عدم اجرای حدود در عصر غیبت هستند، در پی رسیدن به مقاصد شوم خویش و در نهایت، برهم زدن نظم و امنیت جامعه اسلامی هستند. با بررسی اقوال موافقان و مخالفان اجرای حدود در عصر غیبت، اولاً، اهمیت مسئله حدود و اجرای آن در عصر غیبت روشن خواهد شد، ثانیاً، در می یابیم که فقهایی که مخالف اجرای حدود در عصر غیبت هستند، به هیچ وجه موافق به هرج و مرج کشیده شدن جامعه اسلامی و ناامنی آن نیستند؛ ایشان اگر اجرای حدود را جایز نمی دانند، یکسری قواعد و قوانین باز دارنده و جزایی دیگر مانند تعزیرات را پیش بینی کرده اند تا متخلفان به سزای عمل خویش برسند، در غیر این صورت سنگ روی سنگ بند نمی شود.

عامل دیگر انجام این تحقیق آن است که با بررسی رأی موافقان اجرای حدود و فلسفه آن، خواهیم فهمید که اجرای حدود نه تنها کرامت و حقوق انسانی را زیر پا نمی گذارد، بلکه در راستای حمایت از حقوق بشر است زیرا حدود برای حمایت از مال، جان، نسل، امنیت و سایر مسائل مربوط به اداره جامعه انسانی وضع شده است و تأکید روایات و فقها بر اجرای آن به همین سبب است که حقوق انسان ها تأمین شود. با این بررسی و نتیجه گیری می توان پاسخ محکمی به دشمنان خارجی دین اسلام داد که با محکوم کردن اسلام به عدم رعایت حقوق بشر در اجرای حدود، سعی بر این دارند تا قوانین انسان ساز اسلامی را مورد هدف قرار داده، در پی تضعیف آن برآیند. لذا جوامع و قوانین اسلامی را به خشونت و تحجر محکوم می کنند.

بالاخره مسأله دیگری که پژوهش در این موضوع را پر اهمیت می کند، عدم وجود پژوهش منسجم در رابطه با اجرای حدود در عصر غیبت است. اکثر تلاش های تحقیقی که در این زمینه انجام شده، به صورت مقاله و یاد در ضمن سایر مباحث اشاره هایی به این بحث شده است و فقط کار استدلالی حضرت آیت الله شفتی در نوشتن کتاب «اقامة الحدود فی هذه الأعصار» قابل ارجح و تقدیر است. البته ایشان هم به صورت پراکنده و فقط در زمینه آرای

موافقان اجرای حدود در عصر غیبت نظریات فقها را آورده است.

در پژوهش حاضر سعی شده است موضوع اجرای حدود در عصر غیبت امام معصوم علیه السلام به صورت جامع بحث شود و دیدگاه مهمترین فقهای قدیم، متأخر و معاصر در زمینه جواز و عدم جواز اجرای حدود در عصر غیبت مورد بررسی و نقد قرار بگیرد تا در نوع خود، پژوهشی بی نظیر محسوب گردد.

۳. فرضیه‌های تحقیق

فرضیه اصلی

- اقامه حدود در عصر غیبت امام معصوم طبق نظر فقهای بزرگی نظیر شیخ مفید، شیخ طوسی، ابوالصلاح حلبی، سلار، علامه حلی، شهید اول، محقق کرکی، محمدباقر شفتی، صاحب جواهر، آیت الله بروجردی، آیت الله خویی و حضرت امام خمینی و با استناد به ادله فقهی از آیات، روایات و اجماع، جایز است.

فرضیه‌های فرعی:

- فقهای امامیه، جز چند مورد، در این مسئله که اجرای حدود در عصر غیبت از وظایف فقیه جامع شرایط است، اجماع دارند.

- طبق رأی برخی از فقها نظیر امام خمینی علیه السلام، لازمه اجرای احکام حدود، حکومت است و این منصب از سوی ائمه معصومین علیهم السلام به فقها واگذار شده است و ولی فقیه، در حکومت اسلامی وظیفه اجرای حدود را دارد.

- مقتضیات زمان و مکان در کیفیت اجرای احکام حدود، نقش تأثیرگذاری دارند.

- ولی فقیه می‌تواند با توجه به مقتضیات زمان و مکان، در نحوه اجرای احکام حدود تأثیر بگذارد، چنانچه حضرت امام خمینی علیه السلام با توجه به اوضاع زمان، حکم رجم را تعطیل نمودند.

۴. هدف‌های تحقیق

پژوهش حاضر، در پی اهداف زیر است:

۱- بررسی منشأ شبهه مخالفین

۲- شناسایی عوامل خارجی دخیل در بحث

۳- عملی بودن اجرای حدود در عصر غیبت

۴- بررسی این مسأله که اجرای حدود مخالف با حقوق بشر نیست.

۵. روش تحقیق:

از آنجا که در انجام این پژوهش نیاز به کشف و بررسی آراء فقهی فقهای امامیه می باشد، لذا باید به کتاب های فقهی استدلالی ایشان مراجعه شود، لذا روش انجام تحقیق کتابخانه ای می باشد.

۶. منابع تحقیق:

با توجه به این که موضوع مورد بحث، به ندرت بطور مستقل مورد بررسی قرار گرفته است، مهمترین منابع که مورد استفاده قرار گرفته اند عبارتند از: ۱- کتاب های فقهی علما (به عنوان مثال مراجعه به باب امر به معروف و نهي از منکر یا باب حدود این کتاب ها) نظیر جواهر الکلام، المقننه، جامع المدارک، وسائل الشیعه، تحریر الوسیله و ... ۲- نشریات تخصصی فقه و حقوق ۳- کتاب های حقوقی.

۷. قلمرو تحقیق:

این تحقیق از لحاظ زمانی، محدود به عصر غیبت امام معصوم علیه السلام می باشد و از لحاظ دایره فقهی، منحصر به فقه امامیه، است از این رو بیشتر به نقل و بررسی آراء فقهی فقهای عصر غیبت پرداخته می شود.

۸. مراحل تحقیق

این تحقیق همانند بسیاری از پژوهش های دیگر شامل مراحل زیر بوده است:

الف: مطالعه و تحقیق پیرامون سرفصل ها، موضوع اصلی و فرعی هر فصل.

ب: مراجعه به کتاب های فقهی، روایی و تحقیقی - پژوهشی پیرامون موضوعات مربوطه و فیش برداری.

ج: جستجو در میان فیش های جمع آوری شده مربوط به هر موضوع.

د: تحلیل و بررسی فیش های جمع آوری شده و تنظیم آن در چهارچوب پیکره تحقیق.

ه: نگارش اولیه و مطالعه استاد راهنما و مشاور.

و: مرحله نهایی آماده شدن برای دفاع.

۹. نوآوری تحقیق

با توجه به مطالبی که در مورد سابقه و پیشینه این تحقیق گفته شد، می توان این تحقیق را به عنوان نخستین اثر

تازه و منظم برشمرد که در مورد اقامه حدود در عصر غیبت امام معصوم علیه السلام تدوین یافته است.

مقدمه

در نظام دنیا بر خلاف نظام آخرت، سرنوشت افراد تا حدی مشترک است؛ یعنی زندگی دنیا اجتماعی است و در زندگی اجتماعی، وحدت و همبستگی حکمفرماست؛ کارهای خوب نیکوکاران در سعادت دیگران مؤثر است و اعمال بد بدکاران نیز بر جامعه اثر می‌گذارد و به همین دلیل مسئولیت‌ها مشترک است. افراد یک جامعه مانند اعضا و جوارح یک بدن هستند که اختلال در کار یکی از آنها موجب زوال سلامت اعضای دیگر می‌شود و به دلیل سرنوشت مشترک افراد جامعه است که اگر یک نفر بخواهد مرتکب گناهی شود، دیگران باید مانع او شوند.

در تمام کشورهای دینی و غیر دینی برای حفظ نظام جامعه و جلوگیری از تضییع حقوق اجتماعی، مقرراتی را اجرا می‌کنند که با توجه به ضمانت اجرایی که دارند، رفاه جامعه را در ابعاد مختلف تأمین می‌کنند. بی‌گمان، آیین حیات بخش اسلام هم که ادعای اداره و مدیریت جامعه انسانی را دارد، این مسئله طبیعی را در نظر گرفته و برای برخورد با متخلفان قانون، چاره‌اندیشی کرده است. یکی از بخش‌های مهم این چاره‌اندیشی و یا درمان افراد بیمار و متخلف در جامعه اسلامی، با نام «حد» مطرح شده است.

حدود، یکی از بازترین و کامل‌ترین قوانینی هستند که اسلام در طول حیات خود در نظر گرفته است و اجرای حدود، دمیدن حیات به کالبد جامعه است؛ چنانکه معصوم علیه السلام می‌فرماید:

«زنده کردن زمین به باران نیست، بلکه احیای آن به عدالت و اجرای حدود الهی است»^۱

پس اگر حیات اجتماع به عدالت و اجرای حدود الهی بسته است، هیچ‌گاه نمی‌توان آن را نادیده انگاشت و لحظه‌ای از اجرای آن درنگ کرد.

مسئله اجرای حدود در زمان پیامبر ﷺ و معصومین علیهم السلام انکارناپذیر است، زیرا یکی از وظایف امام معصوم ﷺ و پیامبر ﷺ جاری ساختن حدود بر متخلفان است. اما وجوب یا عدم وجوب (حرمت) اجرای حدود در عصر غیبت امام معصوم ﷺ از مسایل پر ماجرا در فقه امامیه است. این مسئله فقهای شیعه را در دو جناح متقابل به صف‌بندی و ارائه دیدگاه‌های کاملاً متفاوت در برابر یکدیگر واداشته است؛ به گونه‌ای که برخی از فقها قائل به وجوب اجرای حدود، حتی در زمان غیبت امام معصوم ﷺ شده‌اند. فقهای نظیر: شیخ مفید، شیخ طوسی، شهیدین، محقق کرکی، فیض کاشانی، صاحب جواهر، شیخ انصاری، فاضل استرآبادی، آیه الله خویی و حضرت امام خمینی رحمه الله از این دسته‌اند که هر یک به دلیلی و در شرایط اجرای حدود در عصر غیبت را لازم می‌دانند. ولی برخی دیگر از علما، اجرای حدود را فقط از وظایف امام معصوم ﷺ می‌دانند و وجوبی برای اجرای حدود در عصر غیبت قائل نیستند. بزرگانی چون: ابن زهره، ابن ادریس، محقق حلی، علامه حلی، سید احمد خوانساری و... هم در این زمره‌اند.

محقق، در این نوشتار به بررسی آراء صاحب نظران هر دو قول (مشروعیت و حرمت) پرداخته و ادله هر یک از ایشان را مورد بررسی قرار می‌دهد زیرا، گرچه که پژوهش در زمینه موضوع حدود و شیوه‌های اجرای آن در لابلای کتاب‌های فقهی، حقوقی و قضایی وجود دارد، اما تحقیق مستقلی که بتواند در زمینه اجرای حدود در عصر غیبت، قائلین و ادله ایشان به بحث بپردازد صورت نگرفته است و کارهایی هم که در این زمینه صورت گرفته، گویا و بیان‌گر همه جوانب نیست، از این رو ضرورت پژوهش پیرامون این مسئله احساس می‌گشت.

۱. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۸، باب ۱، ح ۳.

فصل اول: کلیات

۱- تعریف حدّ

الف: در لغت

«حدود» جمع «حد» است و حد در زبان عربی به معنی منع و بازداشتن است.^۱

راغب اصفهانی می‌گوید: «حد عبارت است از چیزی که میان دو چیز حایل شده و از اختلاط آنها جلوگیری می‌کند»^۲

ابن منظور نیز اصل حد را به معنی فصل و جدایی میان دو چیز می‌داند که مانع مخلوط شدن یکی با دیگری، یا تعدی یکی بر دیگری می‌شود.^۳

از آنجا که حد به معنی منع است، به همین دلیل، در بیان را «حداد» می‌نامند؛ زیرا مانع ورود مردم می‌شود. به زندان‌بان هم حداد می‌گویند زیرا مانع خروج زندانی می‌شود و همچنین سخن جامع و مانع هم «حد» نامیده می‌شود؛ زیرا مانع دخول دیگر معانی است. به همین دلیل، عقوبات را نیز «حد» نامیده‌اند؛ چون مانع از تکاب جرم می‌شوند.^۴

ب: در اصطلاح

در اصطلاح فقه و حقوق جزای اسلامی، «حد» عبارت است از «عقوبتی که آشکارا در بعضی نصوص شرعی برای برخی از جرائم تعیین شده است»^۵

شهید ثانی می‌گوید: «معنای شرعی حد نیز از معنای لغوی آن اخذ شده است؛ زیرا حد شرعی نیز وسیله‌ای است برای بازداشتن مردم از آنچه که موجب حدّ می‌شود»^۶

محقق حلی در تعریف حد می‌گوید: «هر جرمی که مجازات مقدر و معینی داشته باشد، حد نامیده می‌شود»^۷.

۱. اسماعیل بن حماد جوهری، الصحاح تاج اللغة و صحاح العربیة، طبع ۴، دارالعلم للملایین، بیروت ۱۹۹۰م، ج ۲، ص ۴۶۲ و نیز: السید مرتضی الحسینی الزبیدی، تاج العروس، بیروت، ۱۳۸۵ هـ ق، ج ۸، ص ۶.

۲. ابی القاسم حسین بن محمد الراغب الاصفهانی، مفردات فی غریب القرآن، ج دوم، دفتر نشرالکتاب، ۱۴۰۴ هـ ق، ص ۱۰۹.

۳. جمال الدین محمد بن منظور، لسان العرب، طبع ۱، دارالاحیاء التراث العربی، بیروت، ۱۴۰۸ هـ ق، ج ۳، ص ۷۹.

۴. احمد فتحی بهنسی، مدخل الفقه الجنایی الاسلامی، بیروت، دارالشرق، ۱۹۸۰م، ص ۲۱.

۵. سید حسین حسینی وردجانی، اجرای حدود در اسلام، قم، مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما، ۱۳۸۳، ص ۷.

۶. زین الدین بن علی العاملی، مسالک الأفهام، قم، مکتبه بصیرتی، ج ۲، ص ۴۲۳.

۷. جعفر بن حسن المحقق الحلی، شرایع الاسلام، قم، موسسه مطبوعاتی اسماعیلیان، ۱۳۷۳، ج ۴، ص ۱۳۶.

و برخی دیگر از فقیهان امامیه در تعریف حد گفته‌اند: «حد از نظر شرعی عبارت است از مجازاتی که بدن را به درد می‌آورد و سبب آن ارتکاب گناه خاصی است و شارع مقدار آن را معین کرده است.»^۱

بیشتر این تعاریف جامع و مانع نیستند زیرا بعضی از مجازات‌های حدی مانند حبس و تبعید، بدن را به درد نمی‌آورد، بلکه ایجاد محدودیت می‌کند. بنابراین تعریف جامع افراد نیست و از طرف دیگر به اعتقاد برخی، مانع اغیار نیز نمی‌باشد؛ زیرا در برخی از تعزیرات، شارع مقدار مجازات را معین کرده است.

قانون مجازات اسلامی نیز در ماده ۱۳ به تعریف حد پرداخته و مقرر می‌دارد: «حد به مجازاتی گفته می‌شود که نوع و میزان و کیفیت آن در شرع تعیین شده است». این تعریف نیز بدون اشکال نیست؛ زیرا برای نمونه، دیه براساس همین قانون، نوعی مجازات است که نوع آن مشخص است و میزان آن نیز از سوی شارع تعیین شده و چگونگی پرداخت آن نیز معلوم است.

در نهایت، می‌توان از حد به عنوان «مجازات‌هایی که از سوی شارع مقدس برای برخی از جرایم و گناهان در برخی از نصوص شرعی مشخص و معین شده است»، یاد کرد.

این مطلب قابل ذکر است که در این پژوهش مراد از «حد»، مفهوم اصطلاحی آن است و شامل سایر کیفرهای جزایی نظیر تعزیرات نمی‌شود.

۳- جرایم حدی در اسلام

آن دسته از جرائمی که در دین اسلام از آن منع شده و فقه جزایی اسلام برای مرتکبین آن‌ها مجازات معینی مقرر می‌دارد و به عبارتی «حد» تعیین نموده است، به شرح زیر می‌باشند:

الف: جرم زنا

زنا، آمیزش میان دو جنس مخالف است، بی آن که رابطه از دواج قانونی میان آن‌ها وجود داشته باشد. این عمل نه تنها در همه ادیان الهی، که در قوانین بشری در طول تاریخ نیز ممنوع بوده و معمولاً کیفر سختی برای مرتکبان آن پیش‌بینی شده است.

ب: جرم لواط